

Zjednodušená zpráva nahrazující standardní nálezovou zprávu

č. **2020-Xzp-01**

Měřín – kostel sv. Jana Křtitele

Sondy interiéru, malby, omítky, zdivo

Datum akce: 25. 8., 27. 8., 1. 9., 8. 9., 10. 9., 15. 9. a 17. 9. 2020

Průzkum proběhl na přání garanta NPÚ a investora v předstihu před plánovanou úpravou soklových partií interiéru se záměrem plošného odstranění povrchů až na zdivo do výše až 2 m nad podlahou. Do fotoarchivu NPÚ ÚOP v Telči byly zařazeny fotografie s orientačním popisem ke každé sondě. Sondy lze blíže rozebrat pomocí přiloženého schématu s legendou k číslování.

Historie:

Původ kostela se nejčastěji klade do poloviny 13. století. Jeho založení se totiž hypoteticky dává do souvislosti s výstavbou baziliky sv. Prokopa v Třebíči pocházející z poloviny 13. století.

U kostela v Měříně měl stát i klášter. Faktická základna samotného fenoménu kláštera či varianty jeho umístění v blízkosti kostela nejsou sice předmětem tohoto průzkumu, ovšem význam kostela jím narůstá.

Stavebněhistorickému vývoji kostela byla věnována práce pana Sadílka, SHP z roku 2003. Zpráva ze stratigrafického průzkumu maleb tento SHP neověřuje ani nevyvrací, a vychází z povšechného vědomí o vývoji kostela, bez snahy o bližší dataci etap. Některé podrobnosti o stavebních etapách jsou jistě dohledatelné, a tak v této zprávě o stratigrafii v interiéru budou nastíněny jen podstatné orientační body.

Vývoj kostela po jeho velkorysé výstavbě v románském období zásadně ovlivňuje gotická éra, kdy byl přistavěn polygonální presbytář, a na severu při severní lodi zhotovena kaple Panny Marie. V místě dnešního sanktusníku byla zbudována věž, tedy nad současným předkněžištěm (možná původním románským kněžištěm). Zda byla věž gotická či ještě románská, není zcela zřejmé, ale například obezřetný rozbor dodnes dochovaných stavebních prvků v prostoru krovu to může objasnit. Renesance se patrně po stavební stránce na kostela neprojevovala. Největší změny doznal objekt v průběhu barokního období, kdy došlo k výstavbě nové věže na západě před románským portálem u štítové západní zdi a snad zbourání staré věže na východě. Lodě jsou patrně opatřeny nově proraženými okny a valeně zaklenuty, na západě je vystavěna kruchta, interiér lodi dostává nové štukatérské pojetí s erbem Collaltů. Vzniká i sakristie na jihu pod presbytářem. Z 19. století pochází jihozápadní přístavba předsíně se vstupem do jižní lodi od západu, a nejspíše i depozitář na severu při kapli Panny Marie.

Provedené činnosti:

Měření vlhkosti

Na mnoha místech a většinou ve dvou výškových úrovních bylo prováděno vlastní měření vlhkosti zdiva, které se ještě zopakovalo při další návštěvě za týden. Měření se mnohde výrazně lišilo (i polovičním číslem) od měření provedeného technikem objednaným majitelem, kterému vyšly vyšší hodnoty. To může poukazovat na to, jak kolísavá dokáže vlhkost zdiva být v závislosti na ročním období i aktuálním počasí. Výsledky měření NPÚ viz přiložené schéma. Hodnoty jsou kolísavé, a ne vždy tak

platí, že níže je vyšší vlhkost, a výsledky se výrazně liší místo od místa. Zjednodušeně se dá říci, že největší vlhkostí trpí západní předsíň/podvěží, v lodi jižní zeď, a na jihu také sakristie. Výraznou vlhkostí trpí také presbytář. Odolnost vykazují přirozeně pilíře z velkých kamenných bloků uvnitř lodi. Vzhledem k tomu, že dochází k velkým výkyvům již mezi dny a že nejhorší výsledky jsou tam, kde je okolo stavby zpevněná plocha, je možné že zásadní příčinou je špatná práce s dešťovou vodou.

Zhodnocení vlhkosti:

a) Lod'

Průměrná hodnota = 5 % / 8 % (1m výšky / 2m výšky), měření po týdnu = 5 % / 5 %.

Nejnižší hodnota = 2 % / 5 %, po týdnu = 2 % / 1 %.

Nejvyšší hodnota = 10 % / 13 %, po týdnu = 11 % / 16 %.

b) Kněžiště

Průměrná hodnota = 8 % / 7 % (1m výšky / 2m výšky), měření po týdnu = 7 % / 9 %.

Nejnižší hodnota = 4 % / 3 %, po týdnu = 3 % / 5 %.

Nejvyšší hodnota = 14 % / 8 %, po týdnu = 9 % / 12 %.

c) Podvěží

Průměrná hodnota = 4 % / 12 % (1m výšky / 2m výšky), měření po týdnu = 12 % / 5 %.

Nejnižší hodnota = 1 % / 8 %, po týdnu = 8 % / 1 %.

Nejvyšší hodnota = 8 % / 15 %, po týdnu = 17 % / 10 %.

d) Sakristie

Průměrná hodnota = 2 % / 10 % (1m výšky / 2m výšky), měření po týdnu = 10 % / 3 %.

Nejnižší hodnota = 1 % / 5 %, po týdnu = 6 % / 1 %.

Nejvyšší hodnota = 3 % / 12 %, po týdnu = 13 % / 4 %.

Z výsledků plyne, že stavba se většinou potýká se zvýšenou až vysokou vlhkostí (v průměru od 5 % do 10 %).

Sondy a stratigrafie:

V sondách byla snaha podchytit případnou existenci zejména předbarokních vrstev, kde byly domněnky, že již nemusejí být obecně ve vlhkých oblastech přítomné. Především pak bylo potřeba prověřit, zda se dochovaly barokní vrstvy zejména na soklech, u kterých bývá rozšířen názor o opakovaném oklepávání či přetahování historických omítek.

Sondy byly většinou také vedeny tak, aby se dala provést stratigrafie, a vrstvy byly očíslovány. Pro přehlednost číslování byly vytvořeny okruhy etap dle historických epoch, které dostaly pořadí značené římskou číslicí, písmenem byly rozlišeny omítky, malby i zdivo. Klíč ke značení je pak v legendě přiloženého výkresu s lokalizací provedených sond.

Nálezy:

Shrnutím poznatků je, že v objektu se dochovaly všechny vrstvy od jeho románské výstavby. Je přítomna románská omítka i malba, potažmo nátěr, gotická vrstva omítky i jeden nebo dva nátěry, patrně jeden až dva nátěry renesanční, barokní celoplošná sjednocující omítková vrstva s několika nátěry, řada nátěrů z 19. století a lokální opravy omítkami ve 20. století s překryvem malého počtu moderních nátěrů.

Románský nátěr je vápenný lomeně bílý až krémový, potažmo hnědý, na pilířích lodi mohl být (dle fragmentů) béžový.

Gotický nátěr je v některých případech bílý až lomeně bílý, potažmo hnědý, na pilířích lodi je zdobný, vytváří kvádrování pomocí tmavě červených linek na šedomodrém podkladu, hlavice byly patrně cihlově červené. V presbytáři se objevuje zdobná vrstva s geometrickým či rostlinným motivem (nález na severní straně), dále vícebarevná plocha související s okolím sanktuáře na severu. Na dalších stěnách presbytáře krom západní s nátěry nebyla gotická vrstva objevena mimo případnou gotickou omítku.

Renesanční nátěry se projevují především v bílé či lomeně bílé barvě, a na pilířích jsou zdobné, opět napodobují kvádrování, ovšem linka je široká bílá, plochy pomyslných kvádrů jsou opakovány v šedomodré technice napodobující kámen. Toto geometrické zdobení bylo ještě jednou obnoveno (při nejmenším bílé linky pomyslných spár) v etapě stále před aplikací barokní omítky. V presbytáři jsou až tři nátěry na severní stěně. Nejstarší je lomeně bílý opatřený rudkovou kresbou či textem, mladší tvoří šedé kapičky či drobné vegetativní lístky na lomeně bílém podkladu, třetí je v místě sondy pouze lomeně bílý. V okolí sanktuáře na severní straně je nejméně jedna zdobná renesanční malba. Je provedena pomocí bílé, šedé a černé barvy, a vytváří lemování ostění.

Barokní etapa se projevuje několika nátěry většinou jednobarevnými v různých barvách. Zdobná malba s motivem se nachází v presbytáři alespoň na západní stěně. Motiv není identifikován, ale je zřejmá vícebarevnost i koncentrace kontrastní barvy, která může ztvárňovat nějaký prvek.

Etapy 19. století jsou charakteristické především barevnými nátěry (maximálně asi do počtu pěti), občas vytvářejí lemování například hrany oblouku nebo pásek nad soklem či jiné pro toto století tradiční dělení ploch a tvarů pomocí linek či pásků. Nátěry jsou opět vápenné. Pokud toto období přineslo omítku, je to spíše výjimka, a dochází k tomu především v případech nových stavebních zásahů (přístaveb, zadržek).

Na konci 19. století či přelomu s 20. stoletím vzniká v presbytáři (alespoň na severní straně) zdobná patrně neogotická malba s vegetativními motivy a christogramem IHS psaným ve fontu blízkém stylům švabachu apod.

Ve 20. století až současnosti se objevuje omítky výjimečně spíše tam, kde se opravuje sokl či zakrývají technologické zásahy. Malířských nátěrů lze napočítat okolo tří, bývají hlinkové, v různých barvách, ale monochromatické, a v nejmladších převládá bílá.

Nátěry na blocích románského portálu na západě jsou ve všech předbarokních etapách bílé, lomeně bílé až krémové. Barevnost zdobné části bloků není kvůli jejich kompletně očištěné podobě známa.

Závěr:

Je zřejmé, že historické interiérové povrchy se v kostele dochovaly ve velké míře. Dále se ukazuje, že pokud nedošlo k cílenému oklepání povrchů v moderní době (tedy od 20. století po současnost) z důvodu technologických zásahů či snahy po odvlhčení, nebyla žádná plošná náhrada historických vrstev prováděna, pouze lokální opravy. Původní povrchy tak přežívaly celá staletí, v tomto případě až 800 let. Jejich stav nemusel být vždy ideální, patrně byly vlhké, a ne vždy zcela vzhledné, ale jejich údržba pomocí tradičních materiálů neurychlovala jejich degradaci a vrstvy se tak dochovaly i naší generaci.

Hodnota nálezů je významná především v tom, že máme informaci o površích schopných přežít v relativně dobrém stavu i necelé jedno tisíciletí, a to i za plného provozu kostela, tedy za přítomnosti velkého množství par. Ovšem samotný provoz je jistě vhodný v tom, že dochází k pravidelnému větrání stavby i údržbám ochranných prvků proti zatékání do konstrukcí.

Dále jde jistě o vzácnost, pokud zde máme vskutku románské povrchy čitelné na většině stavebních prvků jako jsou obvodové stěny, pilíře, hlavice, mezilodní oblouky či nejbližší okolí vstupního portálu. Jistě by se daly ověřovat i souvislosti se zaniklým románským presbytářem, či metodicky sbírat

poznatky o barevnosti v tom kterém období středověku. To ale nebylo předmětem průzkumu, který již z povahy operativy na takový rozsah zájmu kapacitně nestačí.

Mezi poznatky lze zařadit i možnost vyčíst z fotografií díky přiloženému měřítku a umístění sond formát a způsob iluzivního kvádrování pilířů v období gotiky i renesance. Na samostatný restaurátorský průzkum by pak jistě vydal prostor pětibokého presbytáře s gotickou dekorativní výmalbou, pominou-li se motivy renesanční či mladší.

Vojtěch Pavelka
NPÚ ÚOP v Telči
Srpen 2022

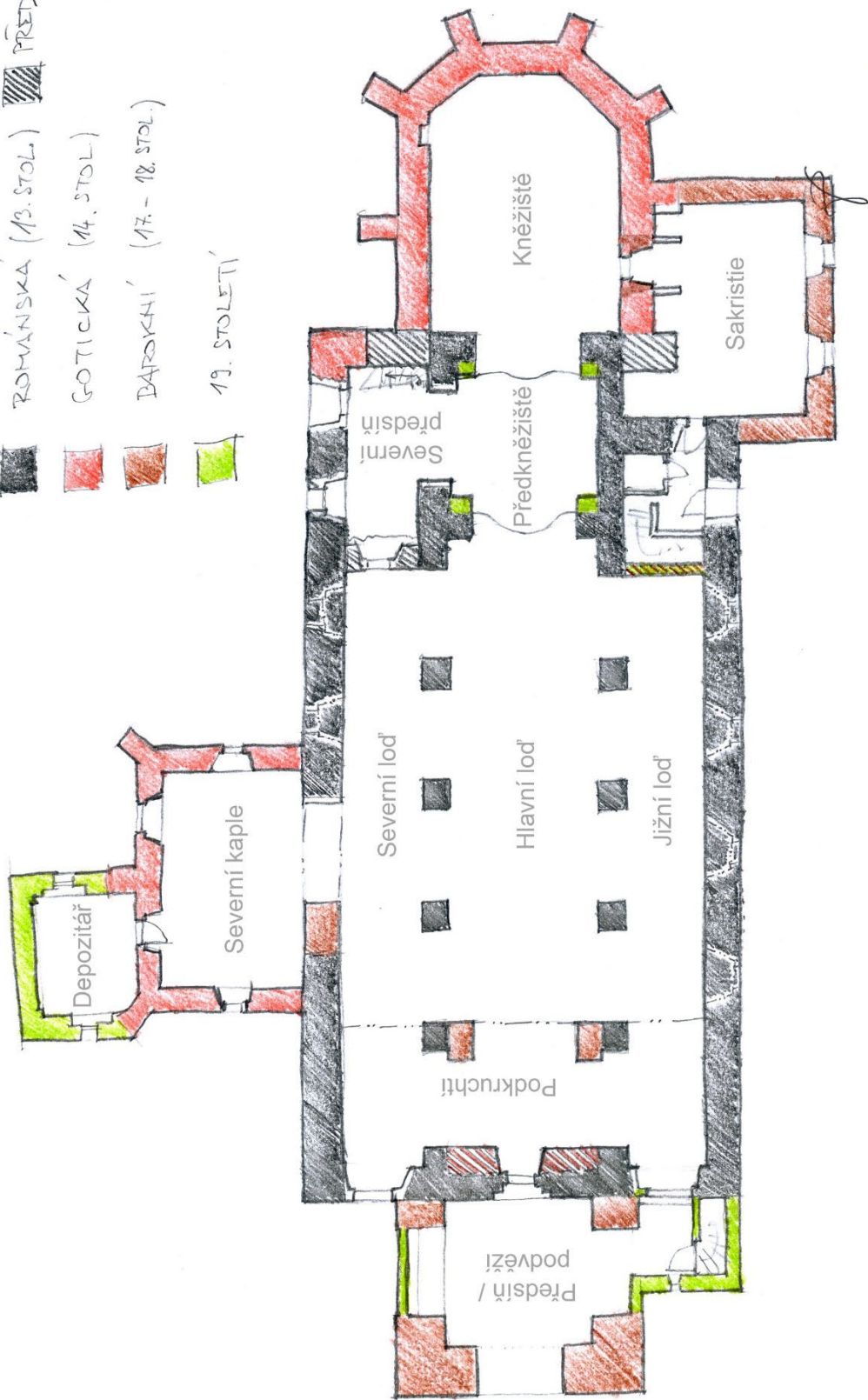
MĚŘÁNÍ, KOSTEL SV. JANA KŘTITELE

6/2022

SCHEMATICKÝ PŮDORYS

LEGENDA STAVEBNÍCH ETAP:

- ROMÁNSKÁ (13. STOL.)
- GOTICKÁ (14. STOL.)
- BAROKNÍ (17. - 18. STOL.)
- 19. STOLETÍ

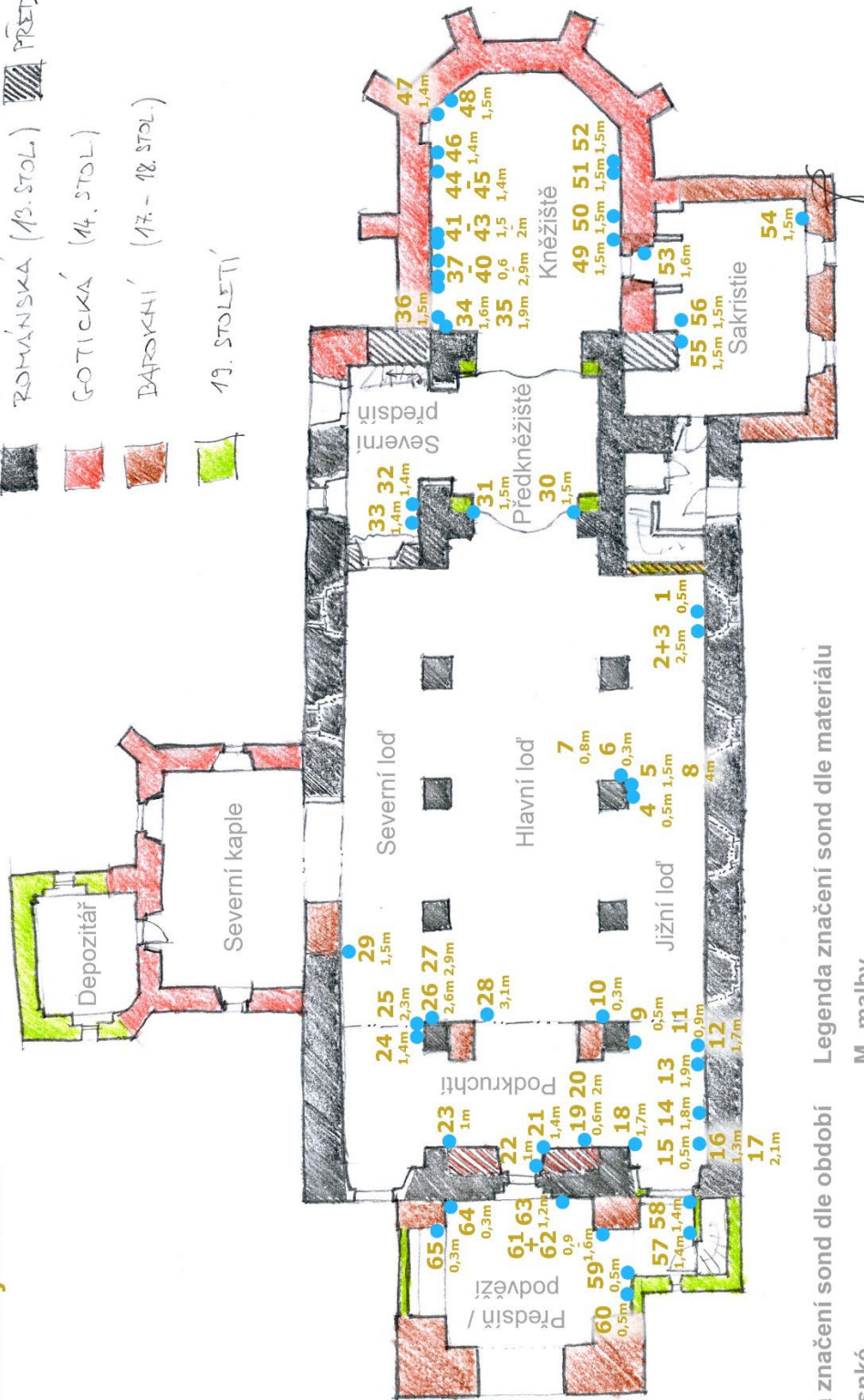
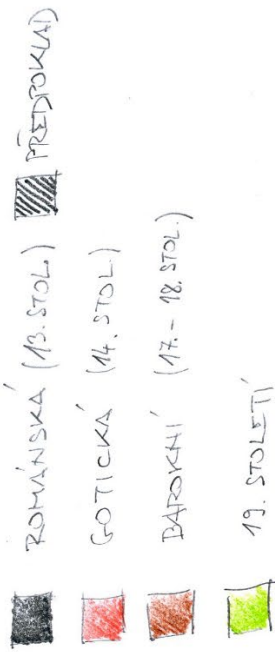
TERČÍN, KOSTEL SV. JANA KŘTITELE

6/2022

SCHEMATICKÝ PŮDORYS

Zákres provedených sond

LEGENDA STAVEBNÍCH ETAP:

Legenda značení sond dle období

- I románské
- II gotika
- III renesance až raný barok
- IV baroko (1698 až 1770)
- V 19. století
- VI moderní

Legenda značení sond dle materiálu

- M malby
- O omítky
- Z zdivo

- 00 Sonda nebo soubor sond a výška umístění

PIERŃ, KOSTEL SV. JANA KRŢITEL

6/2022

SCIENTIFIC PUPPYS

Měření vlhkosti

ve dnech

25. 8. 2020 a 1. 9. 2020

$$LE = C - \frac{1}{2}ND_A - \frac{1}{2}ND_B - \frac{1}{2}ND_C + \frac{1}{2}ND_D + \frac{1}{2}ND_E + \frac{1}{2}ND_F$$

ROMÁNSKA (13. STOL.)

GOTICKA' (14. STOL)

1 DAZOKHI' (17-18. STOL.)

19. STOLETI'

● 00/00 měření 25. 8. 2020
výška od podlahy 1 m / 2 m

● 00/00
měření 1. 9. 2020
výška od podlahy 1 m / 2 m